

UČITI KUR'AN I BITI NADAHNUT DUHOM BOŽIJIM - O HIFZU KAO CJELOVITOM DUHOVNOM UNIVERZUMU -

Hfz. Berin BAJRIĆ

Sažetak

Učenje Kur'ana napamet veoma je važan aspekt duhovnog pregnuća u islamu. Praksa kontemplativnog i proživljujućeg učenja/memorisanja Kur'ana, i njegova čuvanja datira još od vremena Poslanika, a.s., koji je bio prvi hafiz i pravi primjer osobe koja je puninom svog fizičkog i duhovnog bitka proživjela Kur'an.

Rad predstavlja uvodna razmatranja o temi unutarnje dimenzije učenja Kur'ana napamet te tretira hifz kao cjelovit duhovni univerzum.

Jedan veoma važan aspekt duhovnog pregnuća u islamu je i učenje Kur'ana napamet. Vrijednost mu je nemjerljiva a datira još od vremena Poslanika, a.s., koji je bio prvi hafiz i pravi primjer osobe koja je puninom svog fizičkog i duhovnog bitka proživjela Kur'an. Nije li upravo on, kako njegova supruga Aiša, r.a., kaže, bio *Kur'an koji hoda*, odnosno živući Kur'an. Poslanik, a.s., se tako, kao *Kur'an koji hoda*, svjetu predstavlja i kao prvi *kur'anski čovjek* (*al-'Insan al-Qur'ani*) čiji je duhovni i fizički bitak potpuno ispunjen kur'anskom svjetlošću, a život potpuno determiniran Božijim riječima. On je prvo i savršeno ozbiljenje svih kur'anskih ajeta od prvog do posljednjeg. Želeći se približiti ovome duhovnom stepenu slijedeći kur'ansku formulu *U Allahovome Poslaniku imate uzor prekrasni...*¹ i svrstati se među one koje Poslanik, a.s., naziva Allahova porodica i elita (*ahl 'Allah wa hassatuh*), stoljećima nakon njega, još od malih nogu, jedan dio muslimana se odlučuje na ovaj put, put učenja Kur'ana napamet. Trudeći se da bude *na sliku Poslanikovu, a. s.*, i time iskazujući ljubav prema onome koga mora voliti više nego samoga sebe, vjernici muslimani se odlučuju uputiti na stazu pročišćenja duše i duhovnog usavršavanja čija su predvorja - *mekami* mnogobrojna. Poslanik, a.s., mnogo puta hvali one koji nose čitav Kur'an i za njih kaže:

Ko bude učio Kur'an i radio po njemu, Allah će mu roditelje na Kijametskom danu krunisati krunom koja će biti blještavija od sunčeve svjetlosti u kućama na ovom svijetu! Pa šta mislite za onoga ko bude takav!? (Ebu Davud)

Na Sudnjem danu će se reći onome ko je učio Kur'an: Uči i penji se! Uči kao što si učio na dunjaluku, jer tvoj stepen u Džennetu će biti tamo gdje proučiš posljednji ajet. (Ebu Davud, Nesa'i i Tirmizi)²

Među vama je najodabraniji onaj koji nauči Kur'an i njemu podučava (Buhari)

Slavljeni i Uzvišeni Gospodar kaže: Onome koga zikir i učenje Kur'ana zaokupe od upućivanja molbe Meni, daju mu više nego što dajem onim koji Me mole. (Tirmizi)

Ovaj hadisi-kudsi možemo shvatiti i kao svojevršno ozbiljenje jednog izuzetno važnog duhovnog puta koji vodi ka Bogu i Božijoj ljubavi, duhovnog puta koji vjernik prelazi stalno učeći i u svoje duhovno i fizičko tijelo primajući svjetle kur'anske ajete. Ovaj put možemo nazvati putem *tehaffuza*³, istinskog i iskrenog, a uz to još i proživljujućeg učenja Kur'ana napamet. *Tehaffuz* se upotpunosti odražava u stalnom učenju Kur'ana napamet. U ovom slučaju svjesno je izabran upravo pojam (*tehaffuz*) da se označi kontemplativno i proživljujuće učenje *Kur'ana* napamet, jer se radi o infinitivu pete glagolske vrste koja ima povratno ili refleksivno značenje, što znači da subjekt vrši radnju na samom sebi, te zbog toga upotpunosti odgovara ideji o duhovnom pregnuću i putovanju onoga koji uči Kur'an napamet. Ovaj pojam se razlikuje od često upotrebljavanog pojma *tahfiz*, koji općenito znači učenje Kur'ana napamet i ne odnosi se samo na onoga koji uči, već na čitav sistem učenja hifza. U prijevodu glagol *tehaffeza* znači postepeno učiti napamet, sustezati se, biti suzdržljiv, ograđivati se, pridržavati se, čuvati, paziti, brinuti se. Svako od ovih značenja nesumnjivo upućuje na to da se radi, bar kada je u pitanju učenje Kur'ana napamet, o jednom jedinstvenom individualnom duhovnom iskutvu. Sinonim za *tehaffuz* u arapskom jeziku je *tejeqquz* (*tayaqquz*) što znači budnost, bdijenje, oprez i pažnja. I zaista, duhovni putnik - hafiz je vječito budan dok pomno i ljubomorno bdije, oprezno čuvajući kur'anske ajete. Evo jednog kur'anskog ajeta koji nas upućuje da promislimo o karakteru učenja Kur'ana i našem odnosu prema učenju.

1 Sura al-'Ahzab, ajet 21.

2 Više vidjeti u: Imam en-Nevevi, *Adabi učenja Kur'ana*, El-kalem, Sarajevo 1998. g. Str.17.

3 Vrlo zanimljivo bi bilo posmatrati ovaj fenomen u odnosu na tesavvuf – islamski misticizam koji predstavlja ezoterijski obzir islama. Tesavvuf se može posmatrati sa više aspekata tako da se i odnos *tehaffuza* prema *tesavvufu* bitno uslovljava određenim pristupom. Ako se *tesavvuf* shvati kao unutrašnja, skrivena forma islama kao cjelovitog sistema življenja, odnosno kao unutrašnja (ezoterična) tradicija islama, usredotočena na samo svjedočanstvo islamskog vjerovanja (kalima al-šahada), na sve metafizičke i eshatološke istine tog svjedočanstva, onda je *tehaffuz* nesumnjivo njegova okosnica, jer je svaki aspekt *tesavvufa* bitno određen Kur'anom i njegovim učenjem. U ovom smislu *tesavvuf* nije samo precizno utvrđen sistem učenja određenog zikra koji se ostvaruje kroz sufijska bratstva koja imaju svoju izuzetno važnu tradiciju, već svaki oblik duhovnosti koja se ostvaruje u sluzenju Bogu. *Tesavvuf* je tako i ono što čini bit namaza i pretvara ga u mi'radž vjernika, to je ona čista svijest i osjećaj pokornosti i odricanja tokom posta, onaj duhovni fluid koji neraskidivo veže sve vjernike, bez obzira na status i boju kože, u zajedničkom zazivanju Boga tokom hadždža, itd. Svaki oblik bogoslužnja u *tesavvufu* a samim tim i u islamu krajnjim svrhama je vezan za Kur'an i upućen ka njemu. Nemoguće je otpočeti duhovno putovanje ka Bogu bez veze sa Božijom Riječju, tako da se *tehaffuz* ili barem neki od njegovih aspekata, nesumnjivo ozbiljuje kao temeljna odrednica duhovnog putovanja i usavršavanja u islamu.

Tako smo i tebe Duhom Svojim nadahnuli; nisi znao šta je Knjiga niti šta je Vjera, ali smo je Mi učinili svjetlom pomoću koga napućujemo koga hoćemo od robova Svojih, i ti si zaista taj koji upućuje na Put ispravni, - Na Put Allaha Kome pripada sve što je na Nebesima i na Zemlji; zbilja, Allahu će se sve vratiti.

Spomenuti ajet nudi nekoliko veoma snažnih implikacija, naročito ako ga čitamo na izvornom arapskom jeziku. Prvo, Allah, dž.š., objavljujući Kur'an Poslaniku, a.s., nadahnjuje ga Svojim Duhom (وَكذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا), što znači da je Kur'an ustvari Rūh – Duh od našeg Gospodara. Ovim Duhom je nadahnut najbolji čovjek i Allahov Miljenik, Muhammed, a.s. Učeći Kur'an, vjernik u svoju dušu i tijelo prima nadahnuće od Gospodarovog Duha i to treba imati na umu. Velika je to čast. Ovo je veoma bitno za razumijevanje učenja Kur'ana. Kur'an, dakle, nije skup propisa, paragrafa i mudrih izreka koje treba mehanički upamtiti. Kur'an je izravna i neprekidna veza sa Duhom Božijim i nema jače veze od ove. Nadalje, ovaj Duh je personaliziran kao Knjiga koja je Svjetlost Božija (وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا) pomoću koje se upućuju ljudi na Ispravni put. Učenje Kur'ana je ustvari duhovno putovanje, odnosno stalno primanje nadahnuća od Duha Božijeg u svoju dušu i postepeno koraćanje ka višim sferama služenja Bogu, a u konačnici i ka Božijoj ljubavi. Ovo putovanje je putovanje po Ispravnom putu. Tako je učač Kur'ana putnik Svjetlosti koji je najintimnije vezan za svoga Gospodara. Hafiz Kur'ana ima čast da u svome srcu i memoriji čuva Riječ Božiju i sa svojim Gospodarom svakodnevno razgovara, dok mu Svjetlost Knjige koju baštini garantuje bliskost sa Gospodarom kakvu niko drugi ne može ostvariti. Slijedeći ajet će nam još više proširiti vidike i pomoći nam da bolje sagledamo obzorja ovog duhovnog usavršavanja.

Najljepše riječi Allah spušta – Knjigu čiji dijelovi nalikuju jedni drugima i u kojoj ima ponavljana, od nje se koža naježi onima što strepe od Gospodara svoga, a pri spomenu Allaha smiri im se koža i srca; to je Allahova Uputa kojom upućuje koga hoće, a onome koga Allah zabludi prepusti nema naputka.⁴

Ovaj ajet na vrlo slikovit način govori o duhovnom putu koji vjernik ostvaruje vežući svoju dušu i svoje srce za Kur'an. Dakle, *Najljepše riječi Allah spušta*, pa kako da se duša koja vjeruje u Allaha i u Njegovu Riječ za njih ne veže? Od ove veze i zaljubljenosti u Najljepšu riječ i počinje ovaj duhovni put. Potom se putnik provodi kroz univerzum kazivanja ove Knjige čiji dijelovi nalikuju jedni drugima i koji se ponavljaju da bi stalno njihove poruke bile na umu putniku i da ih putnik nikada ne zaboravi. To je univerzum koncentričnih krugova, mnogobrojnih mekama - duhovnih stadija, koji putniku ne dozvoljava da se zaustavi na svom duhovnom putu koji traje čitav njegov život. On stalno putuje od svijesti o svome Gospodaru i straha od Njegove kazne do potpunog smiraja i nade u oprost i Allahovu milost. Allah, dž.š., u ovom ajetu Svoje lično ime vezuje za smiraj koža i srca koji potiče upravo od Njega i nanovo potvrđuje da je Njegova milost pretekla Njegovu srdžbu i da je ona Njemu najbliža i da obuhvata sve. Ovdje nastojimo dotaknuti ili, da se usudimo reći, ukazati na, konkretnu i djelatnu duhovnost koja nadmašuje riječi i misli, jer Kur'an nije došao da se samo divimo ljepotama njegovog izraza, već da se živi i proživljava. Tako, u ovom slučaju tragamo za *duhovnim kodom* po kojem čovjek upravlja svoje lice i svoje srce ka Allahu, stalno učeći Kur'an. Vrijednost ovakvog duhovnog usavršavanja je tako potvrđena direktnom Božijom pohvalom.

Za *tehaffuz* mogli reći da postoji oduvijek, od prvog objavljenog ajeta, u svakom muslimanu, ali i da ga treba iznova otkrivati, jer nije doživio nikakvu sistematizaciju. On doista postoji, u toj mjeri da bi se mogla problematizirati i dovesti u pitanje njegova

4 Sura, al-Zumar, ajet 24.

bilo kakva sistematizacija, jednostavno konstatujući da se učenje Kur'ana napamet podrazumijeva u islamu, i da stoljećima islamska društva njedre veliki broj hafiza i stručnjaka za hifz. I ne samo to, u islamskoj tradiciji postoji, iako nema karakter nauke ili metodologije u savremenom smislu, razrađen sistem učenja Kur'ana napamet, koji nije isti u svim islamskim zemljama ali koji sigurno ima zajedničke osnove. Ipak, „otkrivati“ *tehaffuz*, možda baš zbog svega ovoga, dobiva i dodatni smisao, jer se učenje Kur'ana vrlo često svodi na puko mehaničko ponavljanje i memorisanje ajeta koje, istini za volju, i kao takvo može imati vrijednost, jer je svaka veza sa Kur'anom svojevrsan bogougodan čin; međutim, *tehaffuz* teži višim sferama bogougodnosti. Tako, može se govoriti o hafizima koji su na višim i na nižim stupnjevima *tehaffuza*, ali i o onim koji ga možda nisu ni svjesni. Odatle *tehaffuz* ne predstavlja kreiranje nekog pukog i obavezujućeg sistema duhovnog putovanja ka Bogu, već stalno podsjećanje i razvijanje svijesti o jednoj duhovnosti koja na najintimniji način teži doseći duhovne visine i Božiju blizinu, i koja je nesumnjivo tu, blizu nas.

Možemo reći da *hifz* ima svoja dva aspekta i to *tahfiz* koji predstavlja sistem i metode učenja Kur'ana napamet i to je vanjski oblik učenja Kur'ana, i spomenuti *tehaffuz* koji se ostvaruje paralelno sa *tahfizom*, a predstavlja unutrašnji ili ezoterijski aspekt učenja Kur'ana napamet. *Tehaffuz* i *tahfiz* stupaju u korelaciju jedan s drugim kao suština i forma. Između njih postoji uspostavljena neraskidiva veza. *Tehafuz* je unutarnji a *tahfiz* vanjski aspekt jednog cjelovitog i kompleksnog sistema koji se nazva *hifz* ili učenje Kur'ana napamet. Oni nisu odvojeni, naprotiv, *tahfiz* je „vanjska oznaka“ *tehaffuza* a *tehaffuz* je „unutarnje označeno“ *tahfiza*. Ova dva pojma također jedan u odnosu na drugi mogu biti shvaćeni i kao Šerijat i tarik, gdje se Šerijat shvata kao vanjski aspekt božanskog zakona na putu koji vodi Bogu a tarik kao unutrašnji. Šerijat je tako, širi put koji je otvoren svim ljudima čijim slijedenjem čovjek postiže totalne mogućnosti pojedinačnog ljudskog stanja. Tarikat je međutim, kako to navodi S. H. Nasr, uža staza za nekolicinu onih koji posjeduju sposobnost i poticaj da dosegnu svetost ovdje i sada i da tragaju za stazom čija je svrha potpuno ozbiljenje zbilje Univerzalnog Čovjeka, koji transcendiraju pojedinačno ozračje.⁵ Ovo znači da ne postižu nužno svi oni koji uče Kur'an napamet iste duhovne stepene i savršenstva, iako treba naglasiti da ko god se služi *tahfizom* a uz to vjeruje da je Kur'an Božija riječ nesumnjivo ostvaruje barem neki stepen duhovnosti *tehaffuza*, ne nužno i najviši. *Tahfiz* je tako fizička supstanca koja omogućava realizaciju *tehaffuza* u svoj svojoj punini. Oni su nesumnjivo jedno tijelo i samo uslovno možemo govoriti o njihovoj odvojenosti. Suodnos *tahfiza* i *tehaffuza* veoma lijepo se oslikava u dobro poznatom sufijskom simbolu, prema kojem je islam poput oraha čija ljuska je Šerijat, jezgra Tarikat, a ulje koje je nevidljivo Hakikat. Orah bez ljuske ne može opstati u prirodi, a bez jezgre nema svoju svrhu. *Tahfiz* možemo definisati i kao čitav jedan sistem precizno određenih pravila i metoda po kojima se uči Kur'an napamet u koji spadaju i *tedžvid* - pravilno učenje Kur'ana, *tertil* - razgovijetno učenje Kur'ana te *tarik* - metoda učenja kur'anskih ajeta napamet koju slijedi učenik hifza a koju je ustanovio ili njegov *muhaffiz* ili on sam ili postoji od prije u tradiciji. Ovim posljednim se između ostalog uvodi i institucija *muhaffiza* - mentora u sistem *tahfiza*, koja zauzima jednu od ključnih uloga. Pojmom *tahfiz* se u širem smislu može obuhvatiti čitavo jedno polje svih „vanjskih“ aspekata učenja Kur'ana napamet od različitog shvatanja načina kako se uči Kur'an napamet, preko praktičnih metoda učenja, pa sve do shvatanja i usvajanja norme naučenosti kur'anskog teksta (nivoa koji se može i koji je potreban da se dostigne) i proučavanja historije učenja Kur'ana napamet. Ovo znači da bi se ovaj pojam mogao koristiti kao sveobuhvatni naziv za čitavu nauku o učenju Kur'ana napamet. *Tahfiz* je tako ustvari doktrina koja, na početku dolazi kao znanje koje je teorijsko, a na kraju kao znanje

5 S. H. Nasr, *Muhammed čovjek Božiji*, Naučnoistraživački institut Ibn Sina, Sarajevo, 2007. str. 205.

koje je ozbiljeno i proživljeno koje tad dobiva onu svoju transcendentnu i duhovnu formu koja se zove *tehaffuz*.

Osim vanjske i unutrašnje dimenzije *hifza*, odnosno *tahfiza* i *tehaffuza*, učenje *Kur'ana* napamet ima i svoje polove. Dva pola *hifza* izražena u jednom od gore navedenih Poslanikovih, a.s., hadisa, (*Ko bude učio Kur'an i radio po njemu...*) učenje – *kiraet* i praktikovanje – *amal bih*, dva su neodvojiva i neiscrpna dijela jednog cjelovitog duhovnog univerzuma. Oba pola ostvaruju se na više načina. U jednom smislu, *kiraet* se ostvaruje ne samo kao pamćenje, koje podrazumijeva fizički napor prilikom upamćivanja kur'anskih ajeta, ili kao manifestacija *tahfiza*, već kao duboko proživljeno upijanje u svoj fizički i duhovni bitak kur'anskih ajeta. Svaki osjećaj blizine Boga, straha od Njega, ljubavi prema Njemu, itd., koji se postepeno razvijaju prilikom učenja ozbiljuje se u *kiraetu*. Primjer ovakvog učenja jeste i stalna briga i privrženost te osjećaj obaveze da se svaka kur'anska riječ precizno i tačno izgovori. Upravo ovakvi osjećaji daju učenju jednu duhovnu i unutrašnju dimenziju i razdvajaju ga od pukog mehaničkog i čisto formalnog učenja. Kada hafiz brižno i precizno izgovara ajete žaleći, ako i kada nešto pogriješi, on to ne čini stoga što je isključivo posvećen formi, niti stoga što misli da zaslužuje ukor zbog svoje greške, već zato što, poput zaljubljenog, želi da sve bude prosto savršeno. Šerijatski okvir, s druge strane, unutar kojeg se nužno kreće duhovni putnik na putu *tehaffuza* predstavlja drugi, neizostavni pol *hifza* a to je praktikovanje kur'anskih propisa u svome životu - *amal bihi*. Podučavanje drugih učenju Kur'ana predstavlja također jednu vrstu rada po Kur'anu i prema jednom od Poslanikovih, a.s., hadisa obezbjeđuje najviše duhovne stepene.

Među vama je najodabraniji onaj koji nauči Kur'an i njemu podučava (Buhari)

U jednom smislu, na širem planu, sam *tehaffuz* kao duhovni put, se ostvaruje kao rad po Kur'anu odnosno kao kur'anska praksa, jer ozbiljuje jedan od glavnih smislova kur'anske poruke a to je *ibadet* – služenje Bogu jer, *Najvredniji ibadet mojih sljedbenika jeste učenje Kur'ana*, kaže Poslanik, a.s.

Put učenja Kur'ana napamet nije nimalo lahak, ne zbog toga što je Kur'an tako teško naučiti napamet, već zbog same čovjekove prirode i njegove duše koja iako zna biti *nafs radiya mardiyya* (duša zadovoljna svojim Gospodarom i On njome zadovoljan) ona vrlo često zna biti i *nafs ammara bi al-su'* (duša sklona zlu). Ovaj put je sličan putu koji prelazi duhovni putnik, *salik*. Putnik na duhovnom putu *tesavvufa* i putnik na duhovnom putu *tehaffuza* prolaze kroz slične ili gotovo identične duhovne perivoje.

Tehaffuz predstavlja intiman i prislan duhovni put, ulaganje duhovnog i fizičkog napora te postepene duhovne preobražaje na putu usavršavanja tokom učenja Kur'ana napamet. Duhovni put *tehafuzza* je ustvari, najintimnije i najprisnije putovanje ka Bogu, budući da se razvija i svoje ozbiljenje dobiva duhovno upijajući Božiju Riječ, Kur'an, a onda preko njega direktno stupajući u odnos s Bogom. Koračajući ovim putem, aršin po aršin, ajet po ajet, duhovni putnik, na početku tragač za Božijom Riječi ili *talib al-hifz*, a kasnije čuvar Božije Riječi *hafiz al-Qur'an*, prelazi duhovne stadije duboko i najintimnije vezan i u svom životu potpuno determiniran kur'anskim riječima. U svom prelaženju iz jednog u drugi duhovni stadij, *hafiz* neprekidno duhovno raste i sazrijeva. Ovaj put označava najdoslovnije ozbiljenje svakog oblika dosegnute spoznaje, on je priprema za primanje Kur'ana u svoje duhovno i fizičko tijelo.

Ovaj put nema svoga kraja, on ima svoje etape i stremljenje ka duhovnim visinama, dok svoj kraj, koji je čak i tada tek početak nekog drugog putovanja, doseže na Drugom svijetu kada duša zadovoljna svojim Gospodarom (*nafs radiya*) stoji pred Voljenim

nadajući se da će joj ljubav biti uzvrćena i da će tako dosegnuti i slijedeći stepen i svoju puninu u Gospodarovom zadovoljstvu (*mardiyya*). Kako se pročišćenje duše od neiskrenih namjera i nečistoća dešava prije samog započinjanja učenja Kur'ana napamet, tako duhovno usavršavanje traje tokom čitavog procesa učenja pa i kada se potpuno nauči Kur'an napamet. Ono traje cijeli život.

Duhovni rast svakog muslimanskog vjernika, bezuslovno je utemeljen na tragu Poslanikova, a.s., *mišljenja, govorenja i činjenja*. Tako i ovaj duhovni put nesumnjivo ozbiljuje božanski nadahnutu praksu Poslanika, a.s., kao jedinog *Imama*, jer se samo u njegovom duhu božanska zapovijed osjeća kao kod kuće, i samo njegov duh poznaje njene zapovjedačke naume i skrovite duhovne perspektive. Stoga, ovaj duhovni put ima svoju praksu koja je ustvari preslikana poslanička praksa, i svoj unutarnji doživljaj i svoje duhovno ozbiljenje karakteristično za svakog putnika – salika. Izvan okvira ove prakse odnosno Poslanikovog, a.s., sunneta, praktično je nezamislivo muslimanu – duhovnom putniku tražiti načina da se duhovno uzdiže i usavršava. Unutarnji osjećaji i preobrazbe duhovnih putnika mogu biti različiti, ali praksa i način duhovnog hoda ostaju uvijek isti, Poslanikovi, a.s.

I naposljetku, ne dosežu svi duhovni putnici hafizi iste stepene niti duhovni put traje samo određeno vrijeme. Proputovati od jednog do drugog stepena traje veoma dugo, a mnogi od duhovnih putnika hafiza možda i ne dosegnu najviši stepen. Konačni stepen hafizovog duhovnog pregnuća trebao bi da predstavlja istinsko ozbiljenje i oživotvorenje najvišeg mogućeg stepena vjere u islamu koji je Poslanik, a.s., označio kao *ihsan* i za njega meleku Džibrilu, a.s., rekao da je to: *Da robuješ Allahu kao da ga vidiš jer ako ti Njega ne vidiš, On tebe zaista vidi*. Na ovom stepenu se upotpunjuju sva dotadašnja pregnuća i dobivaju svoje potpuno ostvarenje. Ovo je stepen kada hafiz uči Kur'an i duboko u svakom atomu svoga bića, u svakom, pa i najskrivenijem kutku svoga srca osjeti Božije prisustvo. Nakon što je prošao kroz razna duhovna predvorja i prethodno, koliko god je mogao ugledajući se se na Poslanika, a.s., i nadahnjujući se duhom Poslanikovim, a.s., koji je sami i čisti duh Kur'ana, hafiz ulazi u predvorja u kojima počinje istinsko doticanje i slušanje Kur'ana koji je *sohbet* njegovog Gospodara i u kojima od jednog do drugog predvorja upija svu moguću slast imana.

LITERATURA

Hafizović, Rešid, „Ibn Arebijeva spoznajna teorija“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 42-43., Orijentalni institut, Sarajevo, 1992-93.

Imam en-Nevevi, *Adabi učenja Kur'ana*, El-kalem, Sarajevo 1998. g.

Nasr, S. H., *Muhammed čovjek Božiji*, Naučnoistraživački institut Ibn Sina, Sarajevo, 2007.

Summary الموجز

TO READ THE QORAN AND BE INSPIRED BY THE SPIRIT
OF GOD
The hifz - spiritual universe in itself

تعلم القرآن الكريم واستلهام الروح الإلهي
حفظ القرآن الكريم كون روحاني متكامل

Berin Bajric برين بايريتش

Learning the Qoran by heart is an important aspect of the spiritual aspiration in Islam. Practice of contemplative and experiencing recitation/memorizing of the Quran and thus *safeguarding* the Quran dates back to the time of the Prophet p.b.u.h., who was himself a first *hafiz* and the role model who has in his full physical and spiritual being lived the Quran.

This article presents an introduction about the subject of the inner dimension of learning the Quran by heart and discusses the *hifz* as a spiritual universe in itself.

يعتبر حفظ القرآن الكريم عن ظهر قلب جانبا مهما جدا من جوانب العمل الديني في الإسلام. ويعود حفظ القرآن الكريم وتلاوته بتأمل وتفاعل. إلى عصر رسول الله صلى الله عليه وسلم. الذي كان أول حافظ للقرآن الكريم والمثال الحقيقي للإنسان الذي يعيش القرآن الكريم بكامل جسده وروحه.

يقدم هذا العمل تأملات تمهيدية حول موضوع البعد الداخلي لحفظ القرآن الكريم عن ظهر قلب. ويعالج الحفظ باعتباره كونا روحانيا متكاملًا.